A MAGYAR SZABADSÁGÉRT 1956–2016

Dr. Rácz János, a Veritas Történetkutató Intézet tudományos munkatársa

A kis piros munkásfigura

Másoktól függve

1956-ban a Brit Kommunista Párt (BKP) legfontosabb sajtóorgánuma a Londonban megjelentetett Daily Worker volt. Előfizetője alig volt, reklámozni nem tudta magát, a londoni rikkancsok nem árulták a lapot, maximum a gyárakban lehetett megszerezni a párttagoktól és a szakszervezeti vezetőktől.

Az újság kiadási költségei látszatra egy alapítványon keresztül érkeztek, amelynek egészen haláláig, 1972-ig Barbara Niven volt a vezetője. A hölgy sok más értelmiségihez hasonlóan az 1930-as években csatlakozott a *Daily Workerhez*. A brit középosztály olykor Cambridge-ben tanult fiataljai között is voltak harcos antifasiszták. S ebben az időszakban nem volt a szigetországban a BKP-nál hangosabb Hitler-ellenes erő. A Kommunista Internacionálé 1934-ben meghirdetett népfrontos politikája eredményezte a brit intelligencia csatlakozását a baloldali radikális mozgalmakhoz. A Szovjetunió Kommunista Pártjának [SZKP] irányváltása azt feltételezte, hogy a fasizmus és a kapitalizmus elleni harc nem ugyanaz, és elkülöníthető a kettő.

Amint azt Francis Beckett, az angol kommunistákról írt könyvében olvashatjuk, a tehetősebb zsidó származású vállalkozók, mágnások, pénzemberek is támogatták a szélsőbaloldali briteket. Tették ezt azért, mert úgy vélték, Hitlerrel szemben a Szovjetunió és Sztálin jelentheti az egyetlen biztos megoldást. Nagyjából ötven ember tartozott ehhez a csoporthoz. Nem előre meghatározott összegeket utaltak, hanem ad hoc jelleggel támogatták a BKP-t. Azt kérték, hogy tartsák titokban a tagságukat és személyük is maradjon rejtve. Nagyjából egy emberen múlott, hogy pontosan mekkora összeget is szánnak a BKP számára.

Reuben Falber, aki zsidó származású emigráns szülők gyermeke volt, ügyesen győzte meg az adományozókat s tartotta rendben a párt pénzügyeit. Szürke eminenciásként jártkelt, s párttársainak sem tűnt fel a finanszírozásban betöltött alapvető szerepe.

Az 1930-as évek derekáig mégis a Szovjetunió anyagi segítségén múlott mind a *Daily Worker*, mind a BKP sorsa. A párt töretlennek látszó fejlődése egyedül 1939 és 1941 között torpant meg, amikor a Molotov–Ribbentrop paktum miatt a pártvezetés sem támogathatta hazája harcát a nácizmus ellen.

Végül 1941. június 22-től a nyugati kommunista pártok a Szovjetunióhoz hasonlóan elismert, vagy eltűrt fegyvertársai lettek a szövetségeseknek. Hitler ekkor támadta meg Sztálint, s ez elegendő volt az újabb fordulathoz. Ez volt a legfényesebb időszak a BKP történetében is. A párt főtitkára, Harry Pollitt folyamatosan találkozott magas rangú kormányzati politikusokkal. A közös cél, Hitler legyőzése együttes munkára sarkalta őket, a BKP párttagjainak száma ötvenezer fölé nőtt.

A II. világháború lezárásával a nyugati kommunista pártok tovább erősödtek, mondhatni, hogy a hidegháború kezdetéig népszerűségük csúcsára értek. A legkomolyabb kihívások 1956-ban érték őket. Ennek hosszan tartó következményeire világít rá az 1959. május 14-i szám, amelynek első oldalán egy kis piros munkásruhába öltözött alak áll, amely azt kérdezi az elvtársaktól: „Megnyertél már egy új olvasót?"

A helyzet nem is olyan rossz?

1956-ban a *Daily Worker* főszerkesztője, John Ross Campbell volt, aki élete legnehezebb kihívásával nézett szembe 1956-ban. Először arról kellett meggyőznie az ekkor fiatal és nagyra tartott kommunista beosztottait, hogy az 1956 februárjában tartott SZKP XX. kongresszuson semmi meghatározó nem történt. Mi tagadás, ebben ő sem volt biztos. Kezdetben az egész szerkesztőség csak jelentéktelen tájékoztatást kapott Moszkvától. Harry Pollitt főtitkár, aki a BKP egyik küldötteként vett részt a kongresszuson, nem bizonyult túl bőbeszédű informátornak az eseményeket illetően, miközben Anasztaz Ivanovics Mikojan, az SZKP Központi Bizottságának a tagja, az 1956. február 16-i beszédében már bírálta a Szovjetunió korábbi külpolitikáját. Mindezzel igazolta az osztrák államszerződés megkötését, és a jugoszlávokkal történt megbékélést.

Mikojan felvetette a történelmi hazugságok ügyét is. Előrevetítve ezzel a törvénysértő sztálini perek további felülvizsgálatait is. A *Daily Worker* azonban csak egy semmitmondó cikket közölt, amelynek a legfőbb gondolata az volt, hogy a hibák beismerése nem a gyengeség jele. Joszif Visszarionovics Sztálint egyetlen esetben sem említették meg, miközben az SZKP XX. kongresszusának legnagyobb jelentősége éppen a múlt értelmezésében rejlett.

Az 1956. február 25-én, az SZKP-főtitkár Nyikita Szergejevics Hruscsov Sztálin bűneit leleplező beszéde természetesen nem kerülhetett az újságba. Mégis valamilyen magyarázattal kellett szolgálni az újság alkalmazottai számára is, hiszen a nyugati sajtó nem rejtette véka alá az igazságot a Szovjetunión belül megindult folyamatokról.

Az 1956 márciusában megtartott szerkesztőségi ülésről Alison MacLeod visszaemlékezéséből tájékozódhatunk. Az ülésen maga a BKP-pártfőtitkár, Harry Pollitt igyekezett válaszolni a szerkesztőség kínos kérdéseire. Válaszai semmitmondóak voltak, nem segítették a tisztánlátást. A pártfőtitkár egyáltalán nem hitt Sztálin bűnösségében, még azt is kifejtette később, hogy bármi is történjék, Sztálin képe mindig ott fog lógni a szobája falán. Nem csoda, ha a hallgatóságból valaki végül bekiabált, mire Pollitt dühösen odavetette: *A Szovjetunió megvédése fejfájást okoz neked? Azt gondolod, nem tudom ezt? Rendben. Ha fejfájásod van, vegyél be egy aszpirint.* Ilyen pártvezetés mellett a *Daily Worker* újságírói számára Sztálin bűnei egyszerűen nyugati propagandaként voltak azonosítva.

A lap főszerkesztője, Campbell maga is szorult helyzetbe került munkatársai előtt. Peter Fryer brit kommunista tudósító, akit később a magyar ügyek szakértőjeként küldtek az 1956-os forradalom és szabadságharc idején Budapestre, úgy emlékezett, hogy egy újabb szerkesztőségi vitát a következőképpen zárt le a főszerkesztő: *Ezt a vitát most be kell fejeznünk, mindent teljes igyekezettel tettünk, és van egy lapunk, amit ki kell adnunk. […] 1938-ban Moszkvában voltam, s sok rossz dologról tudtam, de a Szovjetuniót a náci Németország támadása fenyegette. Megtörtem volna a sorait? Forradalmi szocialista voltam, már a Kommunista Párt létezése előtt.*

Fryer az 1956-os budapesti utcákon vesztette el véglegesen a Szovjetunióhoz kötődő lojalitását. Hamarosan a BKP sem tartott igényt a párttagságára.

Kételkedő szerkesztőségi tagok s határozottnak tetsző, ám változtatásra képtelen vezetés. Ezek foglalták keretbe a *Daily Worker* mindennapjait, akkor amidőn 1956. október 23-án kitört a magyarországi forradalom.

Akkor sem engedünk!

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc rettegéssel töltötte el a BKP vezetését, valamint személyesen Campbellt is. Kérdés volt, hogy miként lehet lecsillapítani a szerkesztőséget és meggyőzni őket arról, hogy a szovjet értelmezés helyes, és ellenforradalom törött ki Budapesten. Alison MacLeod ott volt azon a szerkesztőségi ülésen, amelyen a magyar forradalom megítélése miatt komoly vita alakult ki. A főszerkesztő és helyettese, Mick Bennet elutasították az amerikai *Daily Worker* álláspontját, amely lap elítélte a magyar forradalomba beavatkozó Szovjetuniót. A New York-i *Daily Worker* hangvétele felébresztette azon illúziót, hogy a szigetországi kommunisták is megtehetik ugyanezt. Ezt a kísérletet azonban elfojtották, ami miatt az újságírók harmada otthagyta a lapot. Hozhatott a BKP bármilyen határozatot, de azt nem tudta meggátolni, hogy a londoni *Daily Worker* olvasói legalább levelekben ne mondjanak ellent a moszkvai ukáznak.

Egy 1956. november 5-én megjelentetett levél szerint itt lett volna az ideje szembenézni azzal, hogy Magyarországon az emberek egy olyan diktatúrát döntöttek meg, amelyben a párt egy meghatározott csoportja egy egész nemzet akaratával került szembe. Ráadásul ezt a hatalmat a Szovjetunió alakította ki mind Varsóban, mind Budapesten. *Legyen egyszer és mindenkorra teljesen vége az elkendőzésnek és az elmosásnak, illetve a politikai hírek torzításának, vagy elhallgatásának. Hagyjuk ezt meg a kapitalista sajtónak* – zárta sorait az olvasó. Egy másik olvasó szerint a BKP azon határozata, amelyben a vezetés teljes szívvel a Szovjetunió és a Kádár János vezette kormány mellé állt, közönséges tévedés. Ilyesmivel nem lehetett meggyőzni az embereket arról, hogy a kommunizmust támogassák a brit polgárok. Semmilyen bizonyíték nem állt rendelkezésre a szigetországi radikális baloldali mozgalom vezetőinek állításaik alátámasztására.

Harry Pollitt utóda, John Gollan pártfőtitkár nem mutatott hajlandóságot arra, hogy új utat keressen. Ennek köszönhetően elkezdődött az értelmiségiek távozása a pártból. Tipikusnak tekinthető Brian Leonard Pearce történész eltávolítsa a BKP-ből. Pearce a szigetországi kommunista párt történészcsoportjának volt a tagja. 1934-ben egyetemista korában lépett be a mozgalomba. Tudósítóként és publicistaként is segítette a *Daily Worker* munkáját. Sztálin 1953. március 5-i halála után Pierce cikket írt a szovjetek 1944. februári akciójáról, amikor több mint ötszázezer csecsent és ingust deportáltak Kazahsztánba és Kirgizisztánba. Alison MacLeod úgy emlékezett, hogy Pierce végül kénytelen volt hosszabban egyeztetni a szovjet nagykövetséggel, s ennek köszönhetően azt kellett kidomborítania, hogy a csecsenek és az ingusok pusztán kaptak egy lehetőséget, hogy a Szovjetunión belül máshol éljenek tovább. A történész ezt sohasem bocsátotta meg magának, pontosan tudta miként hurcolták el őket, és hogyan pusztultak el a hosszú út alatt. Azon sem kell csodálkoznunk, hogy a tudós Hruscsov beszédével kapcsolatos levelét sem engedték megjelenni a *Daily Workerben*. A magyar forradalom kitörésekor már esélye sem volt véleményt nyilvánítani a lapban. Nemsokára kizárták a BKP soraiból is. Nem volt egyedül. A marxista történészek csoportjából hasonlóan járt John Saville és Edward Palmer Thompson is. Bűnük az volt, hogy lapot alapítottak *The Reasoner* néven. A BKP nem tűrhette, hogy értelmiségi tagjai ilyen módon kerüljék meg a megfelelően ellenőrzött *Daily Workert*. Saville és Thompson nem hódolt be a pártvezetésnek, és amikor felfüggesztették a tagságukat, maguktól lemondtak róla.

Zsákutcába vezető megoldás

A kis piros munkásfigura a lapban elkendőzött egy újabb hazugságot. Úgy állt ott furcsa kezeslábasában, mint a megoldás, pedig puszta illúzió volt. Erőt jelenített meg ott, ahol a nehézségekről kellett volna írni. A lap kiadása veszteséges volt és az is maradt. A szigetországi kommunista párt napilapját nem az olvasók, előfizetők, vagy a párttagok, esetleg Faulber zsenialitása vagy Barbara Niven és az alapítvány tartották életben. Faulbertől már régen elpártoltak a mágnás barátok, hiszen 1956-ban mindenki számára világossá vált Sztálin sokáig tagadott antiszemitizmusa, amely egy zsidó orvosokkal szemben indított perben csúcsosodott volna ki, de ezt bekövetkezett halála megakadályozta. Faulber azért nem keseredett el, mert egy másik pénzszerzési lehetőség nyílt meg számára, ehhez pusztán csak a londoni szovjet nagykövetségig kellett elsétálnia. Senkit sem kellett meggyőznie semmiről sem, csak átvette azt az összeget, amely biztosította a *Daily Worker* zavartalan kiadását is. A szovjetek pénze, John Gollan kérése alapján ismét rendelkezésre állt a harmincas évek után. S az addig érkezhetett, ameddig a BKP követte Moszkvát, illetve Moszkva tankjait és fegyvereit is, bárhova menjenek azok.

1968 augusztusában a szovjet csapatok Prágába mentek, s ez már túl soknak bizonyult még a pártvezetés számára is, ennek köszönhetően az SZKP kifizetései tizenegy évvel később abbamaradtak. 1989 és a kelet-közép-európai rendszerváltozások végképp történelemmé változtatták a BKP működését.